

מלחמת יום כיפור: סיבות, תוצאות והשפעות  
של המלחמה על מדינת ישראל בתחומים  
שונים, על הפלסטינים ועל מדינות ערב

## פתיחה: האווירה בישראל לאחר מלחמת ששת הימים

ביוני 1967 פרצה מלחמת ששת הימים, שבה ניצחה ישראל ניצחון מוחץ את הצבאות של מצרים וסוריה. ישראל הצליחה לכבוש את רמת הגולן מידי סוריה, את הגדה המערבית = יהודה ושומרון מידי ירדן ואת חצי האי סיני מידי מצרים. בתוך שישה ימים שילשה מדינת ישראל את שטחה.

לאחר מלחמת ששת הימים הייתה האווירה בישראל שהיא וצה"ל בלתי מנוצחים, ואף מדינה ערבית לא תעז לתקוף אותם שנית.

לאחר מלחמת ששת הימים התחלף במצרים השליט, ולשלטון עלה אנוור סאדאת, שהבין שמצרים במצב כלכלי קשה מאוד, וזקוקה לתמיכת ארצות הברית. עקב כך ניסה סאדאת להציע לממשלת ישראל הסדר שלום תמורת החזרת סיני למצרים. ממשלת ישראל בראשות גולדה מאיר דחתה באופן מוחלט את כל ההצעות, מתוך תחושת עליונות וביטחון שמדינות ערב לא יעזו לתקוף שוב את ישראל.

## מדוע פרצה המלחמה (הסיבות למלחמה)

מלחמת יום כיפור נחשבת מלחמת "אין ברירה", מכיוון שישראל לא יזמה את הלחימה אלא נאלצה להתגונן לאחר שהותקפה על ידי מצרים וסוריה.

1. סוריה ומצרים יצאו למתקפה על ישראל, ופתחו במלחמה כדי להשיב להן את כבודן האבוד לאחר ההשפלה שספגו מישראל בששת הימים.
2. יש הטוענים שסוריה ומצרים רצו להחזיר לעצמן את השטחים שנכבשו מהן בששת הימים: סיני למצרים ורמת הגולן לסוריה.



3. מצרים וסוריה הציגו את עצמן כאחראיות לפתרון בעיית הפליטים של הפלסטינים. הן ייצגו את הפלסטינים ועל כן טענו שהיציאה למלחמה נועדה לאלץ את ישראל לפתור את הבעיה הפלסטינית.
  4. ב-1968 התחלף השלטון במצרים לאחר מותו של הנשיא נאצר, ואנוור סאדאת מונה לנשיא מצרים. מצרים סבלה מבעיות כלכליות ושלטוניות קשות, וסאדאת היה צריך להציג למצרים הישג כלשהו שיאדיר את השלטון. עקב כך הכריז שהוא מוכן לנהל עם ישראל משא ומתן לשלום תמורת החזרת סיני למצרים. ממשלת ישראל סירבה באופן מוחלט לדון עם סאדאת בהחזרת סיני.
- מבחינת סאדאת המצב של "לא שלום ולא מלחמה" היה בלתי נסבל, שלא הביא שום הישג למצרים. על כן החליט סאדאת לצאת למלחמה, כדי לאלץ את ישראל להחזיר את סיני, ובכך להשיג הישג משמעותי למצרים ולשלטון שלו.

## מדוע הופתעה ישראל

- במלחמת יום כיפור הופתעו צה"ל וישראל הפתעה מוחלטת על אף שהתקבל מידע רב על כוונותיהם של מצרים וסוריה לצאת למלחמה. למשל, המלך חוסיין הזהיר את גולדה מאיר מפני המלחמה, מערך המודיעין של צה"ל העביר מידע על הכוונות של מצרים וסוריה ומרגל ישראלי במצרים מעביר מידע דומה. נשאלת השאלה, מדוע למרות כל המידע פרצה המלחמה כהפתעה מוחלטת.
1. ה"קונספציה" והאופוריה. לאחר מלחמת ששת הימים והניצחון המוחץ של ישראל, יש בקרב הציבור בישראל בצה"ל וגם בממשלה תחושה של עליונות מוחלטת על מדינות ערב. הערכה הייתה שמדינות ערב לא יעזו לתקוף את ישראל במשך שבע שנים לפחות. בשל תפיסה זו כל מידע שהתקבל בישראל זכה לפירוש של אימונים, דיבורים חסרי כיסוי וכדומה, ולא כהכנה למלחמה. לאחר מלחמת ששת הימים שררה בישראל ובצה"ל תחושה של אופוריה ושאננות, והמלחמה נראתה כדבר בלתי אפשרי מבחינת מדינות ערב.
  2. קו בר-לב. לאחר מלחמת ששת הימים בנתה ישראל בסיני קו מוצבים, שכונה "קו בר-לב". ההנחה בצה"ל הייתה שקו מוצבים זה בלתי חדיר, וגם אם תתקוף מצרים היא תיעצר בקו בר-לב ולא תצליח להיכנס לסיני.
  3. מערך מודיעין משוכלל. לאחר מלחמת ששת הימים הקימה ישראל מערך משוכלל של התראה ומודיעין, שיאפשר קבלת מידע וגיוס של מילואים וציוד, במקרה של התקפה מצד מדינות ערב. מערך זה אכן העביר מידע ואלפי ידיעות על הכנותיהן של מצרים וסוריה למלחמה, אך המידע פורש בצורה לא נכונה.
  4. הסוואת ההכנות למלחמה. סוריה ומצרים עשו הכנות מדוקדקות למלחמה, והסוו את הכוונות שלהן. הן רכשו נשק בחשאי, בחרו בעיתוי מדויק, וביצעו פעולות הטעיה למיקום הכוחות שלהן וכדומה.



# הנסיבות = האירועים בשבוע שקדם לפרוץ המלחמה

בשבוע שקדם לפרוץ המלחמה (המלחמה פרצה ב-6 באוקטובר, בשבת, בשתיים בצהריים) אירעה שורה של מקרים שאילו התייחסה אליהם ישראל אחרת, כנראה היה אפשר לצמצם במידה רבה את הנזק ואת ההפתעה של ישראל במלחמת יום כיפור:

1. ריכוז כוחות. הסורים והמצרים התחילו בריכוז כמות גדולה של כוחות ליד הגבול עם ישראל ברמת הגולן ובסיני, אך ישראל פירשה זאת כתרגיל ולא כהכנה למלחמה.
2. פינוי היועצים הרוסים. שלושה ימים לפני פרוץ המלחמה התפנו בבת אחת היועצים הרוסים עם משפחותיהם ממצרים. על אף שפעולה זו היא חריגה ואמורה לסמן על התרחשות יוצאת דופן, לא זכתה להתייחסות רצינית בישראל.
3. סגירת נמל התעופה בקהיר. מספר ימים לפני פרוץ המלחמה נסגר נמל התעופה בקהיר, ויש שינוי משמעותי בהערכות הכוחות בצבא המצרי. גם פעולות אלה לא הביאו לתגובה משמעותית בהתארגנות צה"ל.
4. ביום שישי 5 באוקטובר (יום לפני פרוץ המלחמה) עדיין טענו ראש אמ"ן ושר הביטחון שכל פעולותיהן של מצרים וסוריה הן רק תרגיל, אף שסוריה העבירה את הצבא למצב של התקפה, והצבא המצרי ניצב מוכן ליד תעלת סואץ בצידוד לצליחת התעלה. מבחינת צה"ל, הוחלט לא לגייס מילואים בשל ההערכה שהכוחות הסדירים ברמת הגולן ובסיני יכולים לעצור את הכוחות של מצרים וסוריה, אם אכן יתקפו.
5. בשבת 6 באוקטובר (המלחמה פרצה בשתיים בצהריים) התכנסה ישיבה, שבה הוצג מידע שהראה כי כפי הנראה עומדת לפרוץ מלחמה. ראש אמ"ן שינה את עמדתו ואמר שיש סבירות למלחמה. הרמטכ"ל דרש גיוס מילואים ומכה אווירית מקדימה. שר הביטחון משה דיין וראש הממשלה גולדה מאיר התנגדו למכה אווירית בגלל החשש מהתגובה האמריקאית. עם זאת, גולדה אישרה גיוס מילואים למרות התנגדותו של שר הביטחון דיין.

## מהלך מלחמת יום כיפור

מלחמת יום כיפור פרצה ב-6 באוקטובר 1973 בשעה 14:00. צבאותיהן של סוריה ומצרים תקפו את ישראל, סוריה ברמת הגולן ומצרים בסיני.

ברמת הגולן הצליחו הסורים לכבוש את מוצב החרמון ולהתקדם במרכז הרמה ובדרומה לכיוון עמק הירדן. בסיני הצליחו המצרים לכבוש במהירות את המוצבים של קו בר-לב, כיוון שתקפו אותם מכיוון תעלת סואץ וגם מהעורף על ידי הצנחת כוחות מעבר למוצבים.

צה"ל ומדינת ישראל הופתעו לחלוטין מההתקפה, ובשבוע הראשון למלחמה עסק צה"ל בבלימת התקדמותם של



המצרים והסורים, במה שכונה "קרבות הבלימה". בישראל שררה תחושה של סכנה קיומית ממשית.

לאחר קרבות הבלימה הצליח צה"ל לעבור למצב של התקפה, להדוף את הסורים מרמת הגולן ולחדור לשטח מצרים. הלחימה הסתיימה בהפסקת אש לבקשתן של סוריה ומצרים. ישראל ניצחה במלחמה, אבל ההפתעה והמחדלים שהתגלו במהלך המלחמה עוררו בציבור הישראלי תחושה של הפסד, ואילו במצרים שררה תחושת ניצחון.

## תוצאות המלחמה

1. מלחמת יום כיפור הסתיימה בניצחונה של מדינת ישראל, כאשר צה"ל בתוך שטח סוריה, 30 קילומטר מדמשק, ובשטח מצרים, כ-100 קילומטר מקהיר.
2. צה"ל ספג במלחמה כ-2,600 הרוגים, כ-300 שבויים ואלפי פצועים.
3. במלחמה איבד צה"ל יותר מ-100 מטוסים, יותר מ-400 טנקים וציוד רב נוסף.

## השפעת מלחמת יום כיפור על מדינות ערב ועל הפלסטינים

1. לאחר מלחמת יום כיפור הרגישה מצרים שהיא החזירה לעצמה את הכבוד שאבד במלחמת ששת הימים. מצרים הצליחה להפתיע את ישראל ולגרום לה פגיעה קשה, ועל כן חשה ניצחון ויכלה לנהל עם ישראל משא ומתן על הסכם שלום (בניגוד לעמדתן של שאר מדינות ערב). הודות לכך ב-1979 (לאחר ביקור של סאדאת בירושלים ב-1977) חתמו ישראל ומצרים על הסכם שלום שבמסגרתו החזירה ישראל למצרים את סיני.
2. מדינות ערב ובראשן סוריה הקצינו עוד יותר את יחסן לישראל, והודיעו שאינן מכירות בישראל, ולא ינהלו שום משא ומתן או פשרה עם ישראל, ומקימות גם את ארגון "חזית הסירוב".
3. הפלסטינים שקיוו שמלחמת יום כיפור תסייע בפתירת "הבעיה הפלסטינית", התאכזבו בתום המלחמה. ישראל אמנם הכירה בבעיה הפלסטינית, אך לא נעשה שום ניסיון לפתור אותה. עקב כך בשנים שלאחר מלחמת יום כיפור עד סוף שנות ה-70 הגבירו הפלסטינים את פעולות הטרור של אש"ף (=ארגון שחרור פלסטין) כלפי ישראל. לדוגמה: אוטובוס הדמים בכביש החוף, חטיפת מטוס לאנטבה ועוד. בשנים אלה הצליח אש"ף להחדיר מחבלים לשטח ישראל וליישובים ישראליים ולבצע מעשי רצח רבים.



# השפעת מלחמת יום כיפור על מדינת ישראל

## בתחום הכלכלי:

אחר מלחמת יום כיפור הידרדר המצב הכלכלי בישראל. האינפלציה בישראל הייתה גבוהה, הממשלה הייתה צריכה לממן שיקום לנפגעים, לחדש ציוד שאבד במלחמה, והחוב לארצות הברית היה גדול מאוד, ועל כן המשק הישראלי היה שרוי בקיפאון. התלות של ישראל בעזרה מארצות הברית, שהתחילה עוד לפני המלחמה, הלכה וגברה. המשבר הכלכלי בישראל החריף גם בגלל חרם הנפט של מדינות ערב על מדינות ועל חברות שהשקיעו כסף בישראל.

## בתחום הבינלאומי:

1. מלחמת יום כיפור נתנה למצרים הרגשה שהיא החזירה את כבודה האבוד. לעומת זאת הציבור והממשלה בישראל הבינו שישראל יכולה להיות במצב פגיע מאוד. בשל כך ב-1977 פתחה ממשלת בגין בתהליך של משא ומתן על הסכם שלום בין ישראל למצרים. ב-26 במרס 1979 נחתם הסכם שלום בין ישראל למצרים, שבמסגרתו החזירה ישראל את סיני למצרים.
2. לאחר מלחמת יום כיפור הכריזו מדינות ערב שמפיקות נפט, חרם על מדינות שיקיימו קשרי מסחר עם ישראל. חרם זה פגע בישראל מבחינה דיפלומטית וגם הפסיק השקעות בישראל. החרם בוטל בסוף 1974.

## בתחום החברתי-שלטוני:

1. זמן קצר לאחר סיום מלחמת יום כיפור פתח מוטי אשכנזי בפעולות מחאה שקראו להתפטרות שר הביטחון. אשכנזי היה מפקד מוצב בודפשט (המוצב היחיד בקו בר-לב שלא נכבש על ידי מצרים), ולמחאת היחיד שלו הלכו והצטרפו אלפי חיילי מילואים ובהמשך גם אלפי אזרחים. בהדרגה התגבשה תנועת מחאה נגד ממשלת ישראל, שקראה לחקור את "המחדל" של המלחמה ולהתפטרות שר הביטחון. הייתה זו הפעם הראשונה בתולדות מדינת ישראל שבה מביע הציבור מחאה והתנגדות לשלטון.
2. בעקבות המחאה הציבורית החליטה ממשלת ישראל על הקמת ועדת חקירה ממלכתית, ועדת אגרנט, שתחקור את אירועי המלחמה ואת האירועים שקדמו לה, ותברר מי האחראי למחדל. בתום דיונים ולאחר שמיעת עדויות שונות פרסמה ועדת אגרנט את מסקנותיה, וקבעה שרק הדרג הצבאי כלומר הרמטכ"ל, ראש אמ"ן וראשי צה"ל הם האשמים במחדל, ופטרה לחלוטין את הדרג המדיני כלומר את ראש הממשלה ואת שר הביטחון מאחריות לאירועים.
3. הציבור בישראל לא קיבל את מסקנות ועדת אגרנט, וראה בשר הביטחון משה דיין ובראש הממשלה גולדה מאיר כאחראים למחדל. הלחץ הציבורי מוביל בסופו של דבר להתפטרותו של שר הביטחון משה דיין ולאחר מכן גם להתפטרות גולדה מאיר.
4. אחת ההשפעות ארוכות הטווח של מלחמת יום כיפור הייתה "המהפך". בבחירות שנערכו ב-1977, לאחר שנים



ארוכות של שלטון מפלגת המערך (מפלגת העבודה כיום), עלה לשלטון מנחם בגין מנהיג תנועת הליכוד, והקים ממשלת ימין. מלחמת יום כיפור יצרה משבר אמון של הציבור במפלגת העבודה בכל התחומים, שהשתקף בבחירות 1977.

5. מלחמת יום כיפור מציינת שינוי נוסף ביחס לניצולי השואה. שנים רבות התייחסו אל ניצולי השואה כאנשים שהלכו אל מותם ללא התנגדות, "כצאן לטבח", המלחמה המחישה גם לישראלים הוותיקים שיש מצבים שבהם יהודים עומדים בפני סכנה קיומית בחוסר אונים. עקב כך המלחמה מציינת את תחילתו של יחס מקבל ואוהד יותר כלפי ניצולי השואה.

6. לאחר מלחמת יום כיפור העמיק הקרע בין ימין לשמאל בנושא גורל השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים. מצד אחד, לחצה תנועת "שלום עכשיו" על הממשלה להגיע להסכמי שלום עם מדינות ערב תמורת החזרת שטחים, ומן הצד האחר, "תנועת גוש אמונים" תמכה בחיזוק האחיזה של ישראל בשטחים שכבשה על ידי הקמת יישובים והגדלת האוכלוסייה.